

Mołdrzyk, Felicja

Nakład i kolportaż "Trybuny Robotniczej", organu KW PPR w Katowicach w latach 1945-1948

Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego 14/2-3, 311-333

1975

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

FELICJA MOŁDRZYK

NAKLAD I KOLPORTAŻ „TRYBUNY ROBOTNICZEJ”
ORGANU KW PPR W KATOWICACH W LATACH 1945—1948

Obraz rozwoju nakładów „Trybuny Robotniczej” w latach 1945—1948 powstał z bardzo rozproszonych źródeł, z pojedynczych informacji. Dlatego jest on niepełny, pozwala jednak zorientować się w dynamice nakładów tego pisma. Część dotycząca rozpowszechniania „Trybuny Robotniczej” w województwie śląsko-dąbrowskim opracowana została na podstawie materiałów archiwalnych, zachowanych w Archiwum Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Katowicach oraz w Centralnym Archiwum PZPR w Warszawie i uzupełniona informacjami z samej gazety.

Żadna gazeta w Polsce w latach 1945—1948 nie osiągnęła tak szybko i tak wysokiego nakładu, jak „Trybuna Robotnicza”, organ KW PPR w Katowicach¹. Jej pierwsze numery w marcu 1945 r. wyszły w nakładzie około 20 tys. egzemplarzy, a wydawana przed nią „Trybuna Śląska” zaczynała od 6—8 tys. egzemplarzy dziennego nakładu. W ciągu roku nakład „Trybuny Robotniczej” wzrósł pięciokrotnie, osiągając w lutym 1946 r. wysokość 100 tys. egzemplarzy. W tym samym roku potroił się i doszedł w ostatnich dniach grudnia do 357 tys. egzemplarzy. W końcu kwietnia 1948 r. „Trybuna Robotnicza” miała już 550 tys. nakładu. Rozwój nakładów „Trybuny Robotniczej” w latach 1945—1948, poczynając od „Trybuny Śląskiej”, ilustruje poniższa tabela:

NAKLADY „TRYBUNY ROBOTNICZEJ”
W LATACH 1945—1948²

Rok	Miesiąc	Wysokość nakładów
1945	luty	6 000— 8 000
	marzec	20 000

¹ „Trybuna Robotnicza”, organ KW PPR w Katowicach, dziennik, od 11 III 1945 do 15 XII 1948, przedtem „Trybuna Śląska”, wychodząca nieregularnie od 2 II 1945 do 9 III 1945.

² Tabela opracowana została na podstawie następujących źródeł: CA PZPR w Warszawie, 295/X—22, k. 40—41, 42—43; AKW PZPR w Katowicach 1/I/5, Oko-

cd. tab.

Rok	Miesiąc	Wysokość nakładów
	maj	45 000
	czerwiec	60 000
	sierpień	60 000
	grudzień	85 000
1946	luty	100 000—105 000
	marzec	140 000—150 000
	kwiecień	142 000—146 000
	czerwiec	200 000
	lipiec	176 000
	wrzesień	211 000—260 000
	październik	253 000—275 000
	listopad	300 000—311 000
	grudzień	357 000
1947	styczeń	335 000—399 314
	luty	335 000
	kwiecień	360 000—365 000
	maj	360 000—374 763
	czerwiec	382 781
	sierpień	400 000—402 683
	wrzesień	434 640
	listopad	500 000
	grudzień	445 800—489 196
1948	kwiecień	550 000
	lipiec	481 000—500 000
	sierpień	500 000
	wrzesień	440 000—500 000
	październik	500 000
	listopad	500 000
	grudzień	500 000

Nakład „Trybuny Robotniczej” wzrastał nierównomiernie. Cechowały go nagle skoki wzwyż, ale też zastoje, a nawet spadki. Najpoważniejszy spadek nastąpił po kwietniu 1948 r., kiedy w stosunkowo krótkim czasie zbiegły się niekorzystne dla „Trybuny Robotniczej” fakty, między innymi

licznościowe wydawnictwo na III Konferencję PPR w Katowicach; WAP w Katowicach, WU Inf. Kat. 45, 87, 88, 90. Sprawozdania; Śląskie Wydawnictwo Prasowe RSW „Prasa” w Katowicach, Dział Wydawniczy; Redakcja „Trybuny Robotniczej”, Dział Dokumentacji Naukowo-Prasowej; S. Ziembka, *Czasy przełomu* (maszynopis udostępniony przez autora); J. Myśliński, *Prasa Polskiej Partii Robotniczej 1944—1948*, [w zbiorze:] *Materiały i studia z najnowszej historii Polski*, t. 2, Warszawa 1965, s. 123—124; relacja ustna Mariana Niewiarowskiego; „Trybuna Robotnicza”, numery z 28 III, 28 IX, 13 X, 19 XI, 17 XI i 27 XII 1946, 20 IV, 22 IV, 8 V, 9 VIII i 3 IX 1947, 29 VII, 3 VIII, 9 IX, 1 X, 11 XI i 14 XII 1948.

reorganizacja kolportażu, zmniejszenie objętości gazety i podniesienie jej ceny³.

Po połączeniu „Trybuny Robotniczej” z „Gazetą Robotniczą”, organem WK PPS w Katowicach, nowa „Trybuna Robotnicza”, już jako organ KW PZPR, wydana została 16 grudnia 1948 r. w nakładzie 630 000 egzemplarzy⁴.

Globalne nakłady „Trybuny Robotniczej” w poszczególnych latach przedstawiały się następująco: w 1945 r. — 15,6 mln egz. z przeciętną dzienną 51,1 tys., w 1946 r. — 64,5 mln egz. z dzienną 180 tys., w 1947 r. — 114,0 mln egz. z dzienną 322 tys., i w 1948 r. — 144,0 mln egz. z dzienną 440 tys.⁵ Zwroty według danych z 1947 r. wynosiły w styczniu 4,99% w sieci kolportażowej własnej i 4,22% w sieci czytelnikowskiej, w czerwcu odpowiednio 3,89% i 12,53% oraz w grudniu 2,66% i 15,48%⁶.

Przewaga „Trybuny Robotniczej” w dynamice rozwoju nakładu nad pozostałymi dwoma dziennikami śląskimi była bardzo duża, szczególnie nad „Gazetą Robotniczą”, organem KW PPS. W kwietniu 1946 r., kiedy „Trybuna Robotnicza” osiągnęła 146 tys. egz. nakładu, „Gazetę Robotniczą” drukowano w 27 tys., a wydawany przez „Czytelnik” „Dziennik Zachodni” w 88 tys. egz. W następnym roku różnice te zwiększyły się jeszcze bardziej, co ilustruje tabela:

NAKLADY DZIENNIKÓW W WOJEWÓDZTWIE ŚLĄSKO-DĄBROWSKIM W LATACH 1946—1947⁷

Rok i miesiąc		Nakład		
		„Trybuny Robotniczej”	„Gazety Robotniczej”	„Dziennika Zachodniego”
1946	lutym	105 000	29 000	80 000
	kwiecień	146 000	27 000	88 000
	wrzesień	250 000	28 000	131 000
	październik	270 000	33 000	140 000
	listopad	305 000	56 000	117 000
1947	styczeń—lutym	335 000	55 000	105 000

³ CA PZPR w Warszawie, 295/X—22, k. 40—41.

⁴ Redakcja „Trybuny Robotniczej”, Dział Dokumentacji Naukowo-Prasowej, P XVIII 5.

⁵ Śląskie Wydawnictwo Prasowe RSW „Prasa” w Katowicach (zrekonstruowane dane Działu Wydawniczego).

⁶ Redakcja „Trybuny Robotniczej”, Dział Dokumentacji Naukowo-Prasowej, P XVIII 5.

⁷ Według sprawozdań Wojewódzkiego Urzędu Informacji i Propagandy, WAP w Katowicach, WU Inf. Kat. 87, 88, 90.

Trzeba jednak przyznać, że nakład „Dziennika Zachodniego” w 1945 r. również szybko wzrastał. Dane z września i następnych miesięcy dotyczą łącznych nakładów „Dziennika Zachodniego” i jego popołudniowego wydania, które bardzo szybko zdobyło sobie popularność na Śląsku, a nawet z czasem przekształciło się w odrębny dziennik. Natomiast „Gazeta Robotnicza” znaczniejszy wzrost nakładów osiągnęła dopiero w końcu 1946 r.

Pod względem wysokości nakładów „Trybuna Robotnicza” przewyższała także wszystkie peperowskie dzienniki w kraju. J. Myśliński podaje, że we wrześniu 1946 r. jej nakład stanowił połowę jednorazowego nakładu wszystkich ówczesnych dzienników PPR⁸. W listopadzie 1946 r. „Trybuna Robotnicza” miała wyższy nakład niż 6 razem wziętych dzienników partyjnych w Łodzi, Poznaniu, Wrocławiu, Bydgoszczy, Lublinie i Krakowie⁹.

W województwie śląsko-dąbrowskim oprócz wymienionych wyżej dzienników stosunkowo duże nakłady miały niektóre czasopisma. W sprawozdaniu za miesiąc listopad 1946 r. Wojewódzki Urząd Informacji i Propagandy w Katowicach wymienia 26 czasopism w nakładach od 1000 do 212 000. Ich łączny nakład wynosił ponad 790 tys. egzemplarzy. Ich wykaz zawiera tabela:

**NAKLADY DZIENNIKÓW I CZASOPISM
WYCHODZĄCYCH W WOJEWÓDZTWIE ŚLĄSKO-
DĄBROWSKIM W LISTOPADZIE 1946 r.¹⁰**

Tytuł pisma	Częstotliwość	Nakład
„Trybuna Robotnicza”	dziennik	305 000
„Dziennik Zachodni”	„	100 000
„Dziennik Zachodni” (wydanie popołudniowe)	„	17 000
„Gazeta Robotnicza”	„	56 000
„Sport”	2 razy w tygodniu	30 000
„Gość Niedzielny”	tygodnik	75 000
„Nowy Świat Przygód”	„	70 000
„Co tydzień powieść”	„	67 000
„Kocynder”	„	25 000
„Nowiny Opolskie”	„	15 000
„Odra”	„	8 000
„Nasz Głos”	„	2 000
„Śląsko-Dąbrowski Dziennik Wojewódzki”	„	3 000
„Górnik”	dwutygodnik	212 000

⁸ Myśliński, *op. cit.*

⁹ „Trybuna Robotnicza”, z 17 XI 1946.

¹⁰ Według sprawozdania Wojewódzkiego Urzędu Informacji i Propagandy w Katowicach za listopad 1946 r., WAP w Katowicach, WU Inf. Kat. 88.

cd. tab.

„Zagroda Chłopska”	dwutygodnik	9 000
„Życie Gospodarcze”	„	7 000
„Metalowiec”	miesięcznik	100 000
„Mały Gość”	„	53 000
„Świt”	„	35 000
„Poranek”	„	35 000
„Świat Górników”	„	17 000
„Nauka i Czyn”	„	10 000
„Nasza Droga”	„	10 000
„Apostolstwo Chorych”	„	5 000
„Przegląd Administracyjny”	„	4 500
„Przegląd Górniczy”	„	2 000
„Hutnik”	„	1 000

Oczywiście duża część nakładów pism o charakterze ogólnopolskim, takich jak „Górnik” czy „Metalowiec”, kolportowana była do ośrodków przemysłowych innych województw oraz do urzędów i instytucji centralnych, niemniej jednak były to wydawnictwa, które znajdowały zbyt głównie w województwie śląsko-dąbrowskim. Również dużą popularnością cieszyły się pisma katolickie. W tym zestawieniu „Trybuna Robotnicza” wysuwa się bezkonkurencyjnie na czoło pism śląskich.

Głównym odbiorcą „Trybuny Robotniczej” był Śląsk z Zagłębiem Dąbrowskim i Opolszczyzną. Kolportowano tu od września 1947 r. do sierpnia 1948 r. 64—67% nakładu gazety. W liczbach przedstawiało się to następująco: we wrześniu 1947 r. — 291 967 egz., w październiku — 319 341, listopadzie — 320 398, i w grudniu — 321 961 egz. W 1948 r. w styczniu — 324 201 egz., lutym 330 604, marcu — 353 176, kwietniu — 369 081, maju — 357 200, czerwcu — 353 372, lipcu — 337 367 i sierpniu — 321 367 egz.¹¹ Porównując te liczby z nakładami „Trybuny Robotniczej”, można zauważyć pewną prawidłowość, mianowicie wzrost nakładów towarzyszył wzrostowi kolportażu gazety w województwie. W kwietniu 1948 r., w miesiącu najwyższego nakładu „Trybuny Robotniczej”, osiągnięto również najwyższy kolportaż na terenie województwa śląsko-dąbrowskiego. Potem nastąpił spadek w obu pozycjach.

Gazetę czytali nie tylko członkowie partii. W listopadzie 1946 r. liczba rozpowszechnianych w województwie egzemplarzy „Trybuny Robotniczej” była trzy razy większa niż liczba członków partii. Organizacja partyjna liczyła wówczas 80 000 członków, zaś liczba kolportowanych w województwie egzemplarzy gazety wynosiła 240 tys., w tym ok. 200 tys.

¹¹ Według sprawozdania instruktora kolportażu w KW PPR w Katowicach, AKW PZPR w Katowicach, 1/VII/19.

w prenumeracie indywidualnej i zbiorowej¹². Natomiast we wrześniu 1947 r. liczba kolportowanych na Śląsku gazet była dwukrotnie wyższa od liczby członków PPR.

„Trybuna Robotnicza” miała największą liczbę odbiorców wśród robotników, docierała jednak również do środowiska urzędników, inteligencji oraz na wieś. W listopadzie 1947 r. najczęściej egzemplarzy gazety rozchodziło się w powiatach: Będzin, Bytom, Katowice, Opole, Rybnik, Tarnowskie Góry, oraz w miastach: Bielsko, Bytom, Chorzów, Gliwice, Katowice, Sosnowiec i Zabrze, a zatem w najbardziej uprzemysłowionych ośrodkach. Tylko w powiecie i mieście Katowice sprzedawano 65 551 egzemplarzy. Pełny obraz kolportażu „Trybuny Robotniczej” oraz centralnej prasy peperowskiej w województwie śląsko-dąbrowskim w przytoczonym miesiącu podaje tabela:

KOLPORTAŻ PRASY PARTYJNEJ W LISTOPADZIE 1947¹³

Nazwa komitetu PPR	„Trybuna Robotnicza”	„Trybuna Wolności”	„Chłopska Droga”	„Walka Młodych”
KP Będzin	11 960	2 188	524	94
KM Będzin	3 684	882	—	35
KP Bielsko	5 991	1 220	239	285
KM Bielsko	12 874	1 656	23	—
KP Bytom	17 760	1 352	68	430
KM Bytom	11 905	1 895	10	342
KP Cieszyn	2 930	770	83	—
KM Cieszyn	3 100	628	45	216
KM Chorzów	25 385	2 439	2	18
KM Dąbrowa Gór.	6 700	1 380	—	—
KP Gliwice	5 400	573	298	35
KM Gliwice	14 197	1 631	10	120
KP Głubczyce	3 781	188	395	—
KP Grodków	1 230	308	280	—
KP Katowice	42 231	5 931	172	94
KM Katowice	23 320	5 150	—	182
KP Kluczbork	1 612	500	350	40
KP Koźle	2 417	645	168	28
KP Lubliniec	3 250	316	72	—
KP Niemodlin	1 934	50	300	—
KP Nysa	3 000	950	250	60
KP Olesno	2 436	239	316	—
KP Opole	9 045	1 281	664	—
KM Opole	2 710	1 095	50	227
KP Prudnik	3 500	580	128	120

¹² „Trybuna Robotnicza”, z 17 XI 1946.

¹³ AKW PZPR w Katowicach, 1/VII/19, Sprawozdanie statystyczne z kolportażu prasy partyjnej w listopadzie 1947.

cd. tab.

KP Pszczyna	6 700	657	48	—
KP Racibórz	5 238	657	57	14
KP Rybnik	22 260	2 213	260	550
KM Sosnowiec	15 813	1 800	14	450
KP Strzelce	6 824	828	120	200
KP Tarnowskie Góry	9 960	1 506	61	9
KM Zabrze	23 430	3 758	10	265
KP Zawiercie	4 219	1 219	109	—
KM Zawiercie	3 660	1 411	15	—
Razem:	320 398	47 896	5 141	3 814

KW PPR w Katowicach dokonał porównania liczby osób kupujących „Trybunę Robotniczą” z ludnością zamieszkałą na terenach objętych działalnością komitetów partyjnych miejskich i powiatowych oraz z zatrudnionymi w ośmiu wydzielonych zakładach pracy. Z porównania wynika, że w lipcu 1948 r. w wydzielonych zakładach przemysłowych procent kupujących gazetę wynosił 20—68%, na terenie komitetów powiatowych 2,4—20,6%, a miejskich 7,1—39,3%.

Najwyższy procent odbiorców miały komitety powiatowe PPR: w Bytomiu — 20,6%, Tarnowskich Górach — 11%, w Rybniku — 10,4%. Z komitetów miejskich najwięcej odbiorców było: w Bielsku — 39,3%, Sosnowcu i Zabrzu po 20,0%. Najniższy stan kolportażu „Trybuny Robotniczej” notowano w KP Niemodlin — 2,4%, KP Olesno — 3,3%, oraz w KM Dąbrowa Górnicza — 7,1%, KM Opole i KM Będzin — po 8,7%. Ale Huta Bankowa w stosunku do liczby zatrudnionych pracowników miała 60,7% odbiorców gazety, a kopalnia „Gen. Zawadzki” 60,0%, zaś w tych zakładach pracowali przede wszystkim mieszkańcy Dąbrowy Górniczej i Będzina¹⁴.

W sierpniu 1948 r. przeciętna odbiorców „Trybuny Robotniczej” w stosunku do zamieszkałych na terenie działalności komitetów powiatowych wynosiła 7,1%, komitetów miejskich — 16%, zaś w wydzielonych zakładach pracy 40,3% w stosunku do zatrudnionych¹⁵. Zarówno w lipcu, jak i sierpniu następował spadek kolportażu prasy, trzeba więc przyjąć, że w kwietniu 1948 r., miesiącu najwyższego nakładu pisma, procenty te były wyższe.

Trzecia część nakładu „Trybuny Robotniczej” rozchodziła się poza województwem śląsko-dąbrowskim. W kwietniu 1948 r. stanowiło to ok. 180 000 egz. „Trybuna Robotnicza” początkowo rozchodziła się na tere-

¹⁴ AKW PZPR w Katowicach, 1/VII/19, Tabela porównawcza czytelnictwa „Trybuny Robotniczej” w lipcu 1948 r.

¹⁵ AKW PZPR w Katowicach, 1/VII/19, Tabela porównawcza czytelnictwa „Trybuny Robotniczej” w sierpniu 1948.

nie Śląska i w Zagłębiu Dąbrowskim, ale w miarę przejmowania pod administrację terenów wyzwolonych rozszerzała swe wpływy na Opolszczyznę oraz Dolny Śląsk. Później stała się poczytnym pismem na Kielecczyźnie, w województwie krakowskim i rzeszowskim, a nawet w niektórych powiatach województwa poznańskiego. W tych czterech województwach przez pewien czas pełniła funkcję lokalnego organu partyjnego, kiedy z różnych powodów przestały tam wychodzić wojewódzkie pisma peperowskie¹⁶. Specjalnie uruchamiane tam oddziały administracji i redakcji, a później spółdzielni wydawniczej, przyjmowały zamówienia na prenumeratę, zajmowały się kolportażem. W samym województwie kieleckim na początku lipca 1948 r. rozprowadzono 52 000 egz. „Trybuny Robotniczej”¹⁷. Kiedy umocniła się na Dolnym Śląsku „Gazeta Dolnośląska”, zaczęła tam tracić swe wpływy „Trybuna Robotnicza”.

„Trybunę Robotniczą” czytano niemal w całej Polsce. Znana była również w nadgranicznych miejscowościach Czechosłowacji, wśród Polaków we Francji, Belgii, w wielu krajach na kontynencie amerykańskim. Taką popularność zdobyła sobie gazeta przede wszystkim dzięki wysokiemu poziomowi publikacji i umiejętności trafiania do serc i umysłów robotników, których interesy reprezentowała. Nie bez znaczenia była jednak organizacja kolportażu.

W rozpowszechnianiu „Trybuny Robotniczej” główną rolę odegrali kolporterzy partyjni. W początkowym okresie — dotyczy to przede wszystkim „Trybuny Śląskiej” — część nakładu rozdzielana była bezpłatnie między poszczególne komitety partyjne, wojewódzkie urzędy i instytucje. Do redakcji zgłaszali się bezpośrednio po pismo członkowie partii, reprezentujący komitety PPR, a nawet poszczególne organizacje partyjne, przedstawiciele organizacji społecznych. Część nakładu rozwiezono, najczęściej rowerami, do komitetów partyjnych, organizacji partyjnych w zakładach pracy. Sprzedawano też gazetę w sprzedaży ulicznej. Kolportażem zajmowali się pracownicy wydawnictwa i administracji oraz redaktorzy, którzy wybierając się po informacje, zabierali z sobą paczki z „Trybuną Robotniczą”. Bardziej zorganizowane formy przybrał kolportaż po wprowadzeniu prenumeraty z dniem 1 kwietnia 1945 r.¹⁸ Przybywało coraz więcej kiosków „Książki”, które wraz z uruchamianymi stopniowo oddziałami redakcji i administracji spełniały funkcje rozdzielni gazet. W Zagłębiu Dąbrowskim oddziały takie otwarto już w końcu kwietnia 1945 r. w Sosnowcu, Będzinie i Dąbrowie Górniczej. Korzystano

¹⁶ J. Jakubowski, *Prasa Polskiej Partii Robotniczej (1944—1948)*, [w zbiorze:] *Materiały pomocnicze do historii dziennikarstwa Polski Ludowej*, z. 1, Warszawa 1971, s. 24, 26, 28.

¹⁷ CA PZPR w Warszawie, 295/X—22, k. 40—41.

¹⁸ „Trybuna Robotnicza”, z 29 III 1945.

ponadto z usług „Czytelnika”. Roznoszeniem gazet abonentom do domu zajmowali się wynajęci przez administrację kolporterzy, przeważnie kobiety. Abonenci mogli też gazetę odbierać osobiście w oddziale lub kiosku. W tym okresie jednak dla pracowników fabryk, hut i kopalń najwygodniej było zamawiać i odbierać „Trybunę Robotniczą” za pośrednictwem kolporterów partyjnych. Najczęściej gazeta docierała do zakładów pracy już przed rozpoczęciem pierwszej zmiany. Ale kolportaż partyjny nie ograniczał się tylko do zakładów pracy. Objęte nim były tereny działania wszystkich komitetów partyjnych.

Zgodnie z wydanym w lutym 1946 r. okólnikiem KC PPR w sprawie kolportażu prasy i wydawnictw partyjnych w komitetach wojewódzkich PPR, przy wydziałach propagandy i agitacji, ustanowione zostało stanowisko instruktora do spraw kolportażu. Powołani mieli być również instruktorzy powiatowi, kolporterzy gminni oraz odpowiedzialni za kolportaż członkowie w każdym kole¹⁹. W województwie śląsko-dąbrowskim sieć kolporterów zorganizowano już w 1945 r. i w 1946 r. działał już dość dobrze funkcjonujący system partyjnego kolportażu²⁰.

Od kolporterów powiatowych wymagano znajomości terenu w zakresie nasycenia rynku prasą partyjną i potrzeb czytelników, utrzymywania kontaktów z radami zakładowymi, kierownikami świetlic oraz z wydziałem propagandy KP PZPR. Kolporterzy powiatowi kierowali rozdziałem prasy do punktów sprzedaży, kontrolowali działalność placówek kolportażowych spółdzielni „Książki” i „Czytelnika” oraz własnych, ściągali opłaty za dostarczone pisma, prowadzili sprawozdawczość. Odpowiedzialni byli za tę pracę przed sekretarzem komitetu powiatowego PPR²¹. Całością kolportażu w województwie kierował kolporter wojewódzki przy wydziale propagandy KW PPR. Był nim w latach 1947 i 1948 Jerzy Osmenda. Natomiast na samym początku w 1945 r. kolportażem w KW PPR zajmowała się Maria Kamińska.

Komitety partyjne przekazywały prasę partyjną kolporterom w tej samej cenie, w jakiej otrzymywali ją z wydawnictwa. Rabat przysługiwał tylko przy kolportażu indywidualnym.

Kolportaż odbywał się bez większych zakłóceń, choć w niektórych powiatach zdarzały się pewne nieprawidłowości: opóźnienia w dostawie prasy wynikające z niedostatku transportu oraz niezbyt sprawnej pracy kolejnictwa, zadłużenia finansowe, duże zwroty lub nagromadzone zapa-

¹⁹ Okólnik z lutego 1946 r. KC PPR w sprawie kolportażu prasy i wydawnictw partyjnych.

²⁰ H. Rechowicz, „Trybuna Robotnicza” w pierwszym roku po wyzwoleniu, „Zaranie Śląskie”, 1964, nr 2, s. 343.

²¹ AKW PZPR w Katowicach, 1/VII/261, List „Trybuny” (nr kolpor. 731) z 16 IX 1946 do Wojewódzkiego Komitetu PPR w Katowicach.

sy prasy na skutek braku rozeznania w potrzebach terenu. Na przykład we wrześniu 1946 r. komitety powiatowe PPR zalegały z opłatą 1 800 000 zł za dostarczone przez wydawnictwo egzemplarze „Trybuny Robotniczej”²².

Kiedy nakład gazety spadał, szukano natychmiast sposobów poprawy sytuacji. Tak było w maju 1946 r., kiedy w początkach miesiąca zanotowano spadek nakładu „Trybuny Robotniczej” i spodziewano się dalszych trudności w związku z przeprowadzoną w prasie podwyżką cen gazet. Przyłączyły się do tego jeszcze inne niekorzystne okoliczności, jak zwiększające się ceny papieru, podjęcie decyzji w sprawie podwyżki płac w redakcjach. Na posiedzeniu egzekutywy KW PPR przy omawianiu tego problemu wysunięto propozycje, by do 1 VII 1946 r. przeprowadzić wzmożoną kampanię kolportażu „Trybuny Robotniczej” i po osiągnięciu 200 000 egzemplarzy nakładu podnieść cenę gazety z miesięcznym opóźnieniem w stosunku do innych pism²³. Jak wiadomo jednak, cenę „Trybuny Robotniczej” w sprzedaży indywidualnej z 1 zł do 2 zł za egzemplarz podwyższono dopiero w kwietniu 1947 r. Utrzymanie się przez tak długi czas ceny „Trybuny Robotniczej” na nie zmienionym poziomie stawiało gazetę w sytuacji korzystniejszej w stosunku do innych dzienników śląskich, a nawet centralnych, i niewątpliwie wpłynęło również między innymi na lepsze wyniki w rozpowszechnieniu pisma. Redakcja i wydawnictwo musiały się jednak zdobyć na ogromny wysiłek organizacyjny, by nie popaść w kłopoty finansowe. Dlatego w „Trybunie Robotniczej” znajdujemy stosunkowo dużo ogłoszeń płatnych²⁴. Kampanie kolportażowe „Trybuny Robotniczej” związane były zazwyczaj z wielkimi wydarzeniami politycznymi. W maju 1946 r. postanowiono, że nakład gazety zwiększy się do referendum o $\frac{1}{3}$ ²⁵. Stwierdzone wówczas niedociągnięcia w pracy niektórych kolporterów powiatowych stały się powodem obaw o wyniki kampanii, czemu dał wyraz na II Konferencji Partyjnej naczelny redaktor pisma.

W 1947 r. prenumerata zbiorowa w większych zakładach pracy spopularyzowana została w jeszcze większym stopniu po III Wojewódzkiej Konferencji PPR w Katowicach. Oprócz tej formy kolportażu znane były również inne. Rozpowszechnianie „Trybuny Robotniczej” w drobnych

²² Tamże.

²³ AKW PZPR w Katowicach, 1/IV/2, Protokół z posiedzenia egzekutywy KW PPR w Katowicach z dnia 13 V 1946.

²⁴ W 1947 r. kolporterzy powiatowi sygnalizowali z niektórych powiatów, że warunki materialne mieszkańców wpływały na efekty akcji kolportażowych, a zatem cena gazety była rzeczą dość istotną. „Trybuna Robotnicza” nawet po podwyżce ceny kosztowała mniej niż inne dzienniki. AKW PZPR w Katowicach, 1/VII/19, Sprawozdanie instruktora kolportażu KW PPR w Katowicach za październik.

²⁵ „Trybuna Robotnicza”, z 31 V 1946.

zakładach pracy odbywało się drogą prenumeraty indywidualnej. Przy prenumeracie na indywidualne zamówienia gazetę odnoszono do domu. Uliczne punkty sprzedaży funkcjonowały na zasadach komisowych, otrzymując pisma z rozdzielni²⁶.

III Wojewódzka Konferencja Partyjna, która odbyła się w dniach 20—21 kwietnia 1947 r., postawiła zadanie podwyższenia nakładu „Trybuny Robotniczej” do pół miliona egzemplarzy²⁷. Między innymi drogą do osiągnięcia tego celu miało być szersze upowszechnienie zbiorowej prenumeraty w zakładach pracy i na wsi. Wtedy to za najbardziej masowy kolportaż pierwszomajowego numeru „Trybuny Robotniczej” przyznawano nagrody, wyłaniano tak zwane komitety wzorowe pod względem abonowania i czytelnictwa prasy partyjnej. Działalność pracowników kolportażu wspomogła wówczas „Trybuna Robotnicza”, rozpoczynając serię wywiadów z czytelnikami na temat gazety, drukując oceny czytelników i ich życzenia pod adresem redakcji. Zaczęto również ogłaszać w gazecie konkursy rozrywkowe z wielką ilością nagród, mające na celu zachęcenie czytelników do kupowania pisma.

KC PPR wydał w lipcu 1947 r. uchwałę w sprawie powołania instruktorów kolportażu przy wojewódzkich, powiatowych i miejskich komitetach PPR²⁸. Byli to instruktorzy etatowi, opłacani przez RSW „Prasę” za pośrednictwem KC PPR. Stanowisko do spraw kolportażu powołano także przy Wydziale Propagandy KC PPR. Ich zadaniem był nadzór i kierowanie rozwojem prenumeraty prasy centralnej — „Trybuny Wolności” i „Chłopskiej Drogi” oraz innych pism peperowskich, w tym także lokalnych. Pracowali oni według ustalonych planów sporządzonych przez miejskie i powiatowe komitety PPR i zatwierdzanych przez wojewódzkiego instruktora kolportażu. Do obowiązków instruktorów należało organizowanie co miesiąc narad kolporterów i opracowywanie sprawozdań z przebiegu kolportażu. Uchwała zwracała uwagę, by instruktorów kolportażu nie przeciążać inną pracą partyjną. Sprawozdania miesięczne wojewódzkich instruktorów kolportażu przesyłano do Wydziału Organizacyjnego oraz Wydziału Propagandy i Prasy KC PPR. Opracowanie instrukcji o obowiązkach i zadaniach instruktorów powierzono Stefanowi Jędrychowskiemu, Mateuszowi Oksowi i Leonowi Bielskiemu. Instrukcja ta, zawierająca również wytyczne dla kolporterów dzielnicowych i gminnych

²⁶ AKW PZPR w Katowicach, 1/VII/19, Instrukcja dla kierowników rozdzielni RSW „Prasa”.

²⁷ AKW PZPR w Katowicach, 1/I/5, Sprawozdanie za okres 1 IV 46—31 III 1947 Wydziału Agitacji i Propagandy na III Wojewódzką Konferencję PPR w Katowicach 20—21 IV 1947.

²⁸ AKW PZPR w Katowicach, 1/VII/43, Uchwała Sekretariatu KC PPR, nr 40.

oraz kół partyjnych, opracowana została w sierpniu 1947 r. i wydana przez Wydział Organizacyjny KC PPR²⁹.

KW PPR w Katowicach już w drugiej połowie sierpnia 1947 r. przesłał do Wydziału Organizacyjnego KC PPR wykaz powołanych instruktorów kolportażu³⁰. Zaraz też wydana została instrukcja dla instruktorów przy powiatowych i miejskich komitetach PPR w województwie śląsko-dąbrowskim, opracowana na podstawie instrukcji Wydziału Organizacyjnego KC PPR³¹. Dotyczyła ona usprawnienia prenumeraty i rozszerzenia czytelnictwa „Trybuny Robotniczej”, „Trybuny Wolności”, „Chłopskiej Drogi”, „Nowych Dróg” oraz pism ZWM. Zgodnie z jej wytycznymi do dnia dwudziestego każdego miesiąca przesyłano telefonicznie meldunki do instruktora KW PPR o stanie zamówień prasy na miesiąc następny. Opłaty za prenumeratę regulowali kolporterzy kół partyjnych do siedemnastego każdego miesiąca. Natomiast ósmego każdego miesiąca, o stałej godzinie, odbywały się miesięczne odprawy w KW PPR w Katowicach. Na odprawy te instruktorzy powiatowych i miejskich komitetów partyjnych przygotowywali ustne i pisemne sprawozdania, które zawierały dane dotyczące liczby członków w poszczególnych komitetach partyjnych, liczby kolportowanych pism, ocenę przebiegu kolportażu, uwagi i wnioski na przyszłość.

Opracowana została także instrukcja dla kierowników nowo powstałych rozdzielni RSW „Prasa” w województwie śląsko-dąbrowskim³². Rozdzielnie te dysponowały otrzymywaną z Wojewódzkiego Oddziału RSW „Prasa” prasą partyjną („Trybuna Robotnicza”, „Trybuna Wolności”, „Chłopska Droga”, „Nowe Drogi”), wydawnictwami ZG ZWM („Poradnik Oświatowy”, „Walka Młodych”, „Świat Młodych”), Ligi Kobiet („Kobieta”) oraz czasopismami RSW „Prasa” („Świat Przygód”, „Co tydzień powieść”, „Sport”).

Przebieg kolportażu prasy partyjnej w całym kraju oceniany był na podstawie miesięcznych sprawozdań przygotowywanych przez instruktorów KW PPR oraz na odprawach odbywających się w KC PPR niezależnie od porad organizowanych przez RSW „Prasę”. W sprawozdaniach oprócz części statystycznej przekazywano uwagi na temat stwierdzonych niedociągnięć i błędów w sieci kolportażowej, w pracy transportu, kolei,

²⁹ AKW PZPR w Katowicach, 1/VII/56, Instrukcja dla instruktorów kolportażu przy komitetach powiatowych, miejskich (miast wydzielonych).

³⁰ AKW PZPR w Katowicach 1/VII/291, Pismo Wydziału Propagandy KW PPR w Katowicach do Wydziału Organizacyjnego KC PPR z 25 VIII 1947 z wykazem instruktorów kolportażu.

³¹ AKW PZPR w Katowicach, 1/VII/19, Instrukcja nr 1 dla instruktorów kolportażu przy komitetach powiatowych i miejskich.

³² AKW PZPR w Katowicach, 1/VII/19, Instrukcja dla kierowników rozdzielni RSW „Prasa”.

oceniano słuszność podjętych decyzji na podstawie doświadczeń, wysuwano wnioski mające na celu dalsze usprawnienie kolportażu, a przede wszystkim podniesienie prenumeraty pism partyjnych. Część statystyczna zawierała dane o liczbie członków partii w organizacji śląsko-dąbrowskiej, liczbie kolporterów partyjnych i odbywanych z nimi odpraw oraz liczbie rozkolportowanych egzemplarzy prasy. Od września 1947 r. do sierpnia 1948 r. kolportaż prasy peperowskiej w województwie śląsko-dąbrowskim przedstawiał się następująco:

KOLPORTAŻ PRASY PARTYJNEJ W WOJEWÓDZTWIE ŚLĄSKO-DĄBROWSKIM
1947—1948³³

Rok	Miesiąc	Liczba członków partii	Liczba kolporterów partyjnych ³⁴	„Trybuna Robotniczej”	„Trybuna Wolności”	„Chłopskiej Drogi”	„Walki Młodych”
1947	wrzesień	142 036	1 446	291 967	35 139	2 846	—
	październik	143 070	2 184	319 341	41 021	3 992	1 872
	listopad	143 350	2 170	320 398	47 896	5 141	3 814
	grudzień	140 989	2 059	321 961	50 457	5 766	4 010
1948	styczeń	141 761	2 255	324 201	53 072	6 289	4 768
	luty	146 628	2 468	330 604	56 331	6 209	—
	marzec	—	—	353 176	62 920	8 475	—
	kwiecień	—	2 639	369 081	70 161	10 601	—
	czerwiec	161 271	3 049	353 372	69 404	11 175	—
	lipiec	—	—	337 367	67 518	11 267	—
	sierpień	—	—	321 367	—	—	—

We wrześniu 1947 r. przeprowadzono zmiany w składzie kolporterów partyjnych, ponieważ okazało się, że nie wszyscy odpowiadali żądanym wymaganiom. Odbiło się to na wynikach pracy w werbowaniu prenumeratorów „Trybuna Wolności” i „Chłopskiej Drogi”. Administracja „Trybuna Robotniczej” przeznaczyła w tym miesiącu jednorazowe premie w wysokości 5 zł za każdy nowo zaprenumerowany egzemplarz gazety, zmiany więc instruktorów i kolporterów nie zwolniły tempa wzrostu prenumeraty tego dziennika. Stwierdzono jednak, że niektórzy instruktorzy z administracji „Trybuna Robotniczej” naruszyli zasadę dobrowolności, narzucając prenumeratę gazety w zakładach pracy. Instruktorzy ci zostali zwolnieni z zajmowanych stanowisk. Natomiast wielu kolporterów

³³ Według sprawozdań instruktora kolportażu w KW PPR, AKW PZPR w Katowicach, 1/VII/19.

³⁴ Razem z instruktorami kolportażu w terenowych komitetach partyjnych.

w Bytomiu, Katowicach, Dąbrowie Górniczej i innych miejscowościach organizowało wieczory dyskusyjne na temat przeczytanych artykułów, a nawet zbiorowe czytanie „Trybuny Robotniczej” i czasopism partyjnych³⁵.

W październiku już prawie każdy członek partii prenumerował „Trybunę Robotniczą”. Kilka komitetów partyjnych podjęło współzawodnicstwo w kolportażu: KP Będzin współzawodniczył z KP Katowice, a KM Będzin z KM Chorzów³⁶.

Mimo ciągłego, ale powolniejszego niż przedtem wzrostu nakładów „Trybuny Robotniczej” KW PPR w Katowicach wystosował w listopadzie 1947 r. do powiatowych i miejskich komitetów partyjnych okólnik o wzmożeniu propagandy i rozszerzaniu kolportażu prasy partyjnej³⁷. Za punkt wyjścia szerokiej kampanii popularyzacji prasy partyjnej wzięto tysięczny numer „Trybuny Robotniczej”, ogłaszając w dniach 23—30 listopada Tydzień Prasy Peperowskiej. Do akcji tej włączyć się miały wszystkie koła partyjne, a członków partii zobowiązano do zdobycia przynajmniej jednego abonenta „Trybuny Robotniczej” bądź innego pisma peperowskiego. W okólniku zwrócono uwagę na propagandę w fabrykach, uliczną i domową, zarówno w ośrodkach przemysłowych, jak i na wsi, z uwzględnieniem środowisk zaniedbanych na tym odcinku, m. in. kolejarzy oraz urzędników. Postawiono zadanie rozszerzenia prenumeraty zbiorowej na wszystkie ważniejsze ośrodki robotnicze, a także ogarnięcie wsi zbiorową i indywidualną prenumeratą „Trybuny Robotniczej” i „Chłopskiej Drogi”. Zgodnie z tym okólnikiem w dniach 29 i 30 listopada przeprowadzono masowy kolportaż uliczny i domowy według wcześniej przygotowanego planu. Brali w nim udział członkowie partii i ZWM.

Tydzień Prasy Peperowskiej miał przynieść podwyższenie kolportażu „Trybuny Robotniczej” i „Trybuny Wolności” o 15—20%. Jednak nie dał spodziewanych rezultatów. W stosunku do października 1947 r. wzrost kolportażu „Trybuny Robotniczej” w województwie śląsko-dąbrowskim wyniósł tylko 1057 egzemplarzy. Lepsze wyniki osiągnięto w kolportażu pozostałej prasy peperowskiej, szczególnie „Trybuny Wolności”. Niepowodzenie tłumaczono tym, że „Trybuna Robotnicza” w zasadzie dotarła już do wszystkich członków partii. Na stosunkowo nikłe efekty Tygodnia Prasy Partyjnej wpłynęły też opóźnienia w dostawie prasy przez RSW „Prasę”, na co zresztą instruktorzy kolportażu zwracali już uwagę we wcześ-

³⁵ AKW PZPR w Katowicach, 1/VII/19, Sprawozdanie instruktora kolportażu przy KW PPR w Katowicach za wrzesień 1947 r.

³⁶ AKW PZPR w Katowicach, 1/VII/19, Sprawozdanie instruktora kolportażu przy KW PPR w Katowicach za październik 1947.

³⁷ AKW PZPR w Katowicach, 1/VII/2, Okólnik do komitetów powiatowych i miejskich PPR województwa śląsko-dąbrowskiego z 21 XI 1947.

niejszych sprawozdaniach. Ale na terenie kilku komitetów partyjnych, gdzie na ulicę masowo wyszli członkowie partii, nawet dyrektorzy zakładów pracy, osiągnięto wyniki dość dobre. Według oceny KW PPR należały do nich: KP i KM Katowice, KP Prudnik, KP i KM Będzin, KP i KM Gliwice, KP Kluczbork, KM Opole, KM Sosnowiec i KM Zawiercie. Ta ocena jednak nie pokrywa się w pełni z danymi statystycznymi zawartymi w sprawozdaniach za październik i listopad 1947 r., dotyczącymi „Trybuny Robotniczej”. W KM Opole np. zanotowano w ciągu miesiąca spadek kolportażu „Trybuny Robotniczej”. Zjawisko takie wystąpiło także w KP Nysa. I choć w wielu powiatach i miastach wzrost kolportażu „Trybuny Robotniczej” był nawet duży, w skali wojewódzkiej był zaledwie znikomy. Prawdopodobnie też wystąpiły nie uwidocznione w sprawozdaniu okresowe spadki kolportażu „Trybuny Robotniczej” przed 21 listopada, to znaczy dniem wydania okólnika i stąd się chyba wzięły pozornie dobre późniejsze wyniki. Od listopada wprowadzono tytuł Wzorowego Komitetu. Uzyskiwano go za dobre wyniki w rozbudowie sieci kolportażu, w prenumeracie prasy partyjnej, terminowym uiszczaniu opłat za prenumeratę, za całokształt pracy komitetu partyjnego w zakresie kolportażu prasy partyjnej, wreszcie za rozprowadzenie tej prasy wśród bezpartyjnych. W listopadzie komitetem wzorowym okazał się KP Opole³⁸.

W grudniu 1947 r. w KW PPR w Katowicach utworzono sekcję kolportażową składającą się z dziesięciu osób. Wchodziła do niej przedstawiciele „Trybuny Robotniczej”, spółdzielni „Czytelnik”, kolejnictwa, poczty, KP i KM Katowice, oddziałów „Trybuny Robotniczej” i KW PPR³⁹.

Z początkiem 1948 r. Wydział Organizacyjny KC PPR wydał nową instrukcję w sprawie wzmożenia prenumeraty pism partyjnych i spopularyzowania dobrej książki⁴⁰. Instrukcja ta zwracała uwagę na większe zainteresowanie się aktywu partyjnego sprawami czytelnictwa i prenumeraty prasy partyjnej oraz na zwiększenie wysiłków organizacyjnych samych instruktorów kolportażu. Instrukcja zalecała wykorzystanie zebrań wyborczych organizacji partyjnych na akcję popularyzacji prasy partyjnej. Sugerowano przy tym, by instruktorzy kolportażu zobowiązali się do czasu konferencji powiatowych powiększyć liczbę prenumeratorów o 100%. Prenumeratą miały być objęte na wsi świetlice, spółdzielnie, ośrodki maszynowe, a także nauczycielstwo, wójtowie, sołtysi. Instrukcja

³⁸ AKW PZPR w Katowicach, 1/VII/19, Sprawozdanie instruktora kolportażu przy KW PPR w Katowicach za listopad 1947 r. i tabela z wynikami kolportażu.

³⁹ AKW PZPR w Katowicach, 1/VII/19, Sprawozdanie instruktora kolportażu przy KW PPR w Katowicach za grudzień 1947 r.

⁴⁰ AKW PZPR w Katowicach, 1/VII/56, Instrukcja w sprawie wzmożenia prenumeraty pism partyjnych i spopularyzowania dobrej książki.

przypominała o konieczności powołania w wojewódzkich, powiatowych i miejskich komitetach PPR sekcji do spraw rozprowadzania prasy partyjnej z udziałem instruktora kolportażu jako przewodniczącego, instruktora przy zarządzie ZWM, przedstawicieli RSW „Prasa”, spółdzielni „Książka” i „Czytelnik”, Ligi Kobiet, kolei, poczty. Zalecała, by sekcje opracowały plan zwiększenia prenumeraty i sprzedaży ulicznej prasy partyjnej wśród bezpartyjnych, drobnych rzemieślników i kupców. W województwie śląsko-dąbrowskim upowszechniano wówczas współzawodnictwo w kolportażu prasy partyjnej. Do współzawodnictwa wciągnięto powiatowe i miejskie komitety partyjne, a także zakłady pracy⁴¹.

Na rzucone przez partię hasło „Frontem do wsi” RSW „Prasa” nakażała w lutym 1948 r. rozwinięcie na wsi kolportażu „Trybuny Robotniczej”⁴². Prenumeratą zleconą zajęły się wówczas agencje i urzędy pocztowe na mocy umowy zawartej przez RSW „Prasę” i Ministerstwo Poczty i Telegrafów. Werbowanie nowych abonentów poprzedzało doręczanie z góry wytypowanym mieszkańcom wsi okazowych numerów pisma i ulotek propagandowych.

Realizując zalecenia Wydziału Organizacyjnego KC PPR w województwie śląsko-dąbrowskim, powołano także sekcje kolportażu przy powiatowych i miejskich komitetach PPR. Organizowano również, przede wszystkim na wsi, trzyosobowe brygady kolportażowe. W szerokim zakresie wprowadzono sprzedaż komisową prasy peperowskiej w Powszechnym Domu Towarowym, w sklepach Śląskiej Spółdzielni Spożywców, szczególnie w Katowicach⁴³.

W związku z miesiącem prasy partyjnej, obchodzonym w dniach 15 IV—15 V 1948 r., przygotowano dokładny plan masowego ulicznego kolportażu⁴⁴. Brygady kolportażowe docierały z pismami do mieszkań, wystawiały gazety na stoiskach w kinach, teatrach i w innych lokalach. W Katowicach, Gliwicach i Bytomiu funkcjonowały ruchome gabloty z wydawnictwami RSW „Prasa”. Niektórym grupom sprzedającym prasę towarzyszyła orkiestra. W powiecie głubczyckim w akcji kolportażowej brało udział całe kierownictwo administracyjne powiatu ze starostą, bur-

⁴¹ AKW PZPR w Katowicach, 1/VII/19, Sprawozdanie instruktora kolportażu KW PZPR za styczeń 1948 r.

⁴² AKW PZPR w Katowicach, 1/VII/260, Pismo RSW „Prasa” z 28 II 1948 do Delegatury Katowickiej RSW „Prasa”.

⁴³ AKW PZPR w Katowicach, 1/VII/19, Sprawozdanie instruktora kolportażu KW PZPR za luty 1948 r.

⁴⁴ AKW PZPR w Katowicach, 1/VII/260, Pismo RSW „Prasa” do instruktora kolportażu wojewódzkiego w Katowicach z załączonym listem w sprawie miesiąca propagandy prasy partyjnej.

mistrzem, wójtami, sołtysami⁴⁵. W zakładach pracy wprowadzono nową formę propagandy prasy partyjnej, a mianowicie wiec z dyskusją na temat: „Jaką rolę spełnia prasa robotnicza?” Akcje te przeprowadzano również w województwach: krakowskim, kieleckim i rzeszowskim, gdzie „Trybuna Robotnicza” miała wielu odbiorców. Kolportażem ulicznym objęto ponadto trasę Międzynarodowego Wyścigu Kolarskiego. Mimo tych wysiłków kolportaż „Trybuny Robotniczej” spadał w niektórych powiatach, czego zresztą spodziewano się w związku z ponowną podwyżką ceny gazety. Spadek ten nie ominął nawet wysoko uprzemysłowionych Katowic i okolic⁴⁶.

Ten fakt prawdopodobnie zadecydował, że w niektórych zakładach pracy naruszono zasadę dobrowolności abonowania prasy partyjnej, szczególnie „Trybuny Robotniczej”. Sekretariat KW PPR w Katowicach podjął w tej sprawie uchwałę, polecając przeprowadzenie w dniach 1—25 czerwca werbunku nowych abonentów prasy partyjnej przy bezwzględnym przestrzeganiu zasady dobrowolności⁴⁷. Zalecił zmianę sposobu załatwiania formalności i zamiast list wprowadzenie deklaracji oraz indywidualne regulowanie opłat za abonament. KW PPR powołał się na uchwałę Komitetu Centralnego PPR wydaną w czerwcu 1948 r.⁴⁸ Sekretariat KC PPR bardzo krytycznie ocenił system administracyjnego nacisku przy werbowaniu prenumeratorów prasy partyjnej i uznał go za ucieczkę od właściwej politycznej i organizacyjnej pracy kół partyjnych oraz za wyraz niezrozumienia roli wychowawczej prasy partyjnej. Sekretariat KC PPR polecił wszystkim komitetom wojewódzkim PPR skontrolowanie form organizacji kolportażu prasy partyjnej, a śląsko-dąbrowskiemu komitetowi likwidację w ciągu czerwca prenumeraty prowadzonej drogą administracyjną.

Do 15 lipca 1948 r. formą indywidualnych zgłoszeń i opłat za abonament „Trybuny Robotniczej” i centralnej prasy partyjnej objęto ponad 80% zakładów pracy w województwie śląsko-dąbrowskim. Reszta za-

⁴⁵ AKW PZPR w Katowicach, 1/VII/19, Sprawozdanie instruktora kółportażu za kwiecień 1948 r.

⁴⁶ AKW PZPR w Katowicach, 1/VII/260, Pismo delegatury RSW „Prasa” w Katowicach z 28 IV 1948 do KW PPR w Katowicach w sprawie skierowania aktywistów do powiatów, w których spadała ilość kolportowanych egzemplarzy „Trybuny Robotniczej”.

⁴⁷ AKW PZPR w Katowicach, 1/V/3, Uchwały Sekretariatu KW PPR w Katowicach, załączone do protokołu z 25 V 1948.

⁴⁸ AKW PZPR w Katowicach, 1/VII/43, Uchwała Sekretariatu KC PPR w sprawie prenumeraty prasy partyjnej, nr 34, z czerwca 1948; z porównania dat obu uchwał wynika, że KW PPR w Katowicach zareagował natychmiast na uchwałę KC PPR, zanim ona została wysłana do komitetów wojewódzkich.

kładów przeszła na nowy system od 1 sierpnia 1948 r.⁴⁹ Co prawda w niektórych zakładach pracy zamiast potrąceń z zarobków pracowników zaczęto stosować formę pobierania opłat przez kasjerów i pełnomocników przy wypłacie na oddzielne listy, ale wynikało to prawdopodobnie z nieprzystosowania się w tak krótkim czasie w pełni do nowych metod pracy. Ten sposób regulowania opłat został również oceniony jako niewłaściwy⁵⁰.

Tak więc w drugim kwartale 1948 r. zbiegły się dla rozwoju nakładów „Trybuny Robotniczej” bardzo niekorzystne okoliczności: zmiana systemu zgłoszeń i opłat za gazetę oraz związane z tym zmiany personalne w sieci kolportażu, druga podwyżka ceny pisma, nie sprzyjający dla rozwoju czytelnictwa, szczególnie na wsi, okres letni. Wymieniano ponadto wśród trudności wrogie wystąpienia kleru⁵¹. W tym czasie również przeżywano jeszcze kłopoty związane z reorganizacją wydawnictwa, które odbijały się na jakości gazety, na jej zewnętrznym wyglądzie, a także miały wpływ na opóźnienia w druku i dostawie pisma do prenumeratorów⁵². Nastąpił poważny spadek nakładów „Trybuny Robotniczej”, a kolportaż w województwie śląsko-dąbrowskim obniżył się z 369 081 egzemplarzy w kwietniu 1948 r. do 321 367 w sierpniu 1948 r. W niektórych zakładach pracy spadek był bardzo duży. W kopalni Mysłowice kolportaż zmniejszył się w tym czasie z 2860 do 1300 egzemplarzy, a w kopalni Bielszowice z 1600 do 590 egzemplarzy. Na wysokość nakładów wpływały ponadto tendencje zmierzające do wstrzymania rozpowszechniania „Trybuny Robotniczej” w innych województwach⁵³, utrata wpływów w województwie dolnośląskim. Trzeba dodać, że jednocześnie aktywną działalność propagandową rozwijali w zakładach pracy kolporterzy „Gazety Robotniczej”, organu WK PPS, i zdarzało się, że konkurując z kolporterami „Trybuny Robotniczej”, odbierali im wcześniej zwerbowanych abonentów, członków PPS⁵⁴. Nic więc dziwnego, że decyzja Polskiego Związku Wydawnictw Prasowych o ograniczeniu objętości „Trybuny Robotniczej” z 48 do 42 stron tygodniowo przyjęta została przez

⁴⁹ AKW PZPR w Katowicach, 1/VII/291, Pismo KW PPR w Katowicach do KC PPR z 15 VII 1948.

⁵⁰ AKW PZPR w Katowicach, 1/VII/56, Pismo instruktora KC PPR do spraw kolportażu do instruktora kolportażu w KW PPR w Katowicach z 19 VII 1948.

⁵¹ AKW PZPR w Katowicach, 1/VII/19, Sprawozdanie instruktora kolportażu KW PPR w Katowicach za czerwiec 1948 r.

⁵² CA PZPR w Warszawie, 295/X—22, k. 40—41.

⁵³ Tamże.

⁵⁴ AKW PZPR w Katowicach, 1/VII/261, Pismo do redakcji „Trybuny Robotniczej” z 9 III 1948 i wykaz pracowników Państwowej Fabryki Przemysłu Węlnianego nr 10 w Myszkowie, rezygnujących z prenumeraty „Trybuny Robotniczej”.

redakcję i delegaturę RSW „Prasa” w Katowicach jako zapowiedź dalszego spadku nakładu pisma⁵⁵.

Podjęto wówczas nowe masowe akcje propagandowe, wciągające do pracy wszystkich członków partii. Na lipcowej odprawie sekretarzy i instruktorów kolportażu prasy partyjnej powiatowych i miejskich komitetów I sekretarz KW PPR w Katowicach Zenon Nowak w podsumowaniu dyskusji powiedział między innymi: „Z punktu widzenia rozwoju czytelnictwa prasy partyjnej oceniana będzie żywotność organizacji fabrycznej, miejskiej czy powiatowej”⁵⁶. W celu usprawnienia pracy kolportażu ustanowiono dodatkową sieć instruktorów terenowych opłacanych przez delegaturę RSW „Prasa”⁵⁷. Ich głównym zadaniem było pobieranie opłat za prenumeratę prasy. Wysokość wynagrodzenia instruktorów zależała od wysokości zebranych kwot pieniężnych. Do współzawodnictwa w rozpowszechnianiu prasy starano się mobilizować całe organizacje partyjne, a członkom partii przypominano o już wcześniej popularyzowanym hasle, że każdy z nich powinien zdobyć przynajmniej jednego prenumeratora prasy partyjnej. Efekty tych akcji były stosunkowo niewielkie, jeśli porównać je z wcześniej organizowanymi podobnymi kampaniami.

Nakład „Trybuny Robotniczej” utrzymywał się przez kilka miesięcy na poziomie ok. 500 000 egzemplarzy. Polepszenia sytuacji szukano w organizacji zbiorowego czytania prasy, tworzenia sieci korespondentów terenowych, proponowano rozprowadzać prasę centralnie przez związki zawodowe, urzędy i zakłady pracy⁵⁸. W Zarządzie Głównym RSW „Prasa” zastanawiano się nad upowszechnieniem pocztowej prenumeraty dzienników partyjnych⁵⁹.

Akcja popularyzacji „Trybuny Robotniczej” przybrała na sile przed Kongresem Zjednoczeniowym. Dla jego uczczenia podejmowano zobowiązania zwiększenia liczby czytelników pisma, zlikwidowania zadłużeń, zaś pracownicy kolportażu RSW „Prasa” zobowiązali się wykonać plan roczny kolportażu do 8 grudnia, ożywić pracę utworzonych w zakładach pracy brygad, tzw. „trójek”, dotrzeć do każdego zakładu, instytucji, zagrody wiejskiej⁶⁰. W zakładach pracy na specjalnie organizowanych zebraniach podejmowano dla uczczenia Kongresu rezolucje o prenumeracie prasy partyjnej. Tuż przed Kongresem przeprowadzono kolejny przegląd kadr

⁵⁵ CA PZPR, 295/X—22, k. 40—41.

⁵⁶ „Trybuna Robotnicza”, z 14 VII 1948.

⁵⁷ AKW PZPR w Katowicach, 1/VII/260, Pismo delegatury RSW „Prasa” w Katowicach do Powiatowego Komitetu PPR w Katowicach, z 23 VII 1948.

⁵⁸ [B.a.], *Propagowanie prasy partyjnej powinnością peperowca*, „Trybuna Robotnicza”, z 2 X 1948.

⁵⁹ AKW PZPR w Katowicach, 1/VII/260, Pismo RSW „Prasa” do instruktora kolportażu przy KW PPR w Katowicach, z 28 VII 1948.

⁶⁰ „Trybuna Robotnicza”, z 11 XI 1948.

instruktorskich w kolportażu. Tym razem na miejsce zwalnianych osób kierowano także członków PPS⁶¹. Akcje te jednak nie zmieniły w sposób wyraźny sytuacji w wynikach kolportażu gazety.

Charakteryzując kolportaż „Trybuny Robotniczej”, można stwierdzić ogólnie, że niewątpliwie sprzyjającą okolicznością dla kolportażu pisma była koncentracja ludności w ośrodkach przemysłowych, większa łatwość dotarcia do zakładów pracy niż w innych województwach. Kolportaż „Trybuny Robotniczej” odbywał się przy bardzo dużym zaangażowaniu członków partii, kół i komitetów partyjnych. Najczęściej akcje propagandowe organizowano na rzecz kilku pism partyjnych: „Trybuny Wolności”, „Chłopskiej Drogi”, „Nowych Dróg” i w 1948 r. „Głosu Ludu”, a także prasy młodzieżowej, ale z wyraźnym uprzywilejowaniem „Trybuny Robotniczej”. W pracy tej ściśle współdziałały z wydawnictwem i KW PPR kierownictwo i cały zespół redakcyjny. Sytuację w kolportażu oceniano co miesiąc na odprawach, które odbywały się w komitetach powiatowych i miejskich, w KW i KC PPR oraz w RSW „Prasa”. Szczególną uwagę przy rozpowszechnianiu „Trybuny Robotniczej” zwracano na skupiska robotników, duże zakłady pracy, ale stopniowo działalnością propagandową obejmowano inne środowiska, nauczycieli, urzędników, kolejarzy, wreszcie chłopstwo. Najczęstszymi środkami przewozu prasy był rower lub samochód. Ogromne trudności transportowe sprawiały, że zdarzały się opóźnienia w dostawie gazety, a paczki dochodziły w nie zawsze idealnym stanie. Mimo tych trudności dowóz gazet do poszczególnych powiatów w województwie i na inne tereny odbywał się na ogół w przewidzianych terminach. W bardzo trudnych warunkach dowożono prasę na tereny dopiero co odzyskane. Na Opolszczyźnie rozpowszechnianie „Trybuny Robotniczej” wiązało się nieraz z dużym niebezpieczeństwem, zdarzały się nawet napady na samochody wiozące „Trybunę Robotniczą”. W pierwszych miesiącach po wyzwoleniu dowożono gazetę do Opola pod ochroną uzbrojonych konwojentów, ponieważ grasowały tam bandy hitlerowców. Ale dalej, do komitetów gromadzkich, fabryk i urzędów rozwozili prasę rowerami oddani członkowie PPR, nie licząc się z niebezpieczeństwem i pokonując często bez względu na pogodę trasy dochodzące do 40 km⁶².

Czy system partyjnego kolportażu w województwie śląsko-dąbrowskim zdał egzamin? Wydaje mi się, że w pierwszym okresie po wyzwoleniu był to jedyny możliwy sposób kolportażu, prowadzący szybko do widocznych efektów, biorąc pod uwagę z jednej strony koncentrację kla-

⁶¹ AKW PZPR w Katowicach, 1/VII/56, Pismo KC PPR do KW PPR w Katowicach, z 11 XII 1948.

⁶² R. Hajduk, *Od „Nowin” do „Trybuny”*, Katowice 1970, s. 120—121.

sy robotniczej, mającej duże zaufanie do partii, a z drugiej strony trudności transportowe, komunikacyjne. Kolej mogła być wykorzystywana tylko w niewielkim stopniu z powodu braku połączeń i niedostatku taboru. W takiej sytuacji nie można było liczyć również na pocztę, która zresztą nie była jeszcze przygotowana do świadczenia tego rodzaju usług na skalę masową. W 1947 r. po powstaniu RSW „Prasa” warunki rozpowszechniania prasy zaczęły się zmieniać. Rozszerzała się sieć placówek kolportażowych tej instytucji, zwiększał się ilościowy stan kadr zawodowych. Można też już było wejść z prasą na rynek wiejski w większym niż dotąd stopniu za pośrednictwem poczty.

W 1947 i 1948 r. obserwować można było wyraźne nasycenie województwa śląsko-dąbrowskiego „Trybuną Robotniczą” i chyba dlatego kampanie propagandowe, a także inicjatywy organizacyjne, pomijając inne ważne powody, nie dawały już większych efektów. Dalszy wzrost nakładów gazety zależał w dużym stopniu od wejścia na rynek innych województw, umocnienia się i rozszerzenia kolportażu w tych województwach, w których „Trybuna Robotnicza” już znalazła stosunkowo licznych odbiorców. Czy było to możliwe? Trudno dać na to jednoznaczną odpowiedź. Jedno jest pewne, że każdy z wojewódzkich komitetów partyjnych miał ambicje i prawo do własnego organu prasowego. Sam ten fakt przesądzał o tym, że możliwości wzrostu nakładów „Trybuny Robotniczej” były już ograniczone.

KOLPORTAŻ „TRYBUNY ROBOTNICZEJ” W POWIATACH I MIASTACH WOJ. ŚLĄSKO-DĄBROWSKIEGO⁶⁸:

Nazwa Komitetu PPR	1947				1948			
	wrzesień	październik	listopad	grudzień	styczeń	luty	lipiec	sierpień
KP Będzin	10 702	10 072	11 960	12 336	13 488	13 521	14 204	14 079
KM Będzin	1 808	1 591	3 684	6 292	6 179	2 138	2 772	2 808
KP Bielsko	5 509	5 991	5 991	2 160	2 085	5 862	6 074	6 004
KM Bielsko	10 140	12 560	12 874	10 677	11 422	10 262	12 579	12 435
KP Bytom	18 004	17 660	17 760	18 677	19 005	18 923	21 028	20 721
KM Bytom	10 600	11 868	11 905	11 890	12 282	12 820	16 768	16 283
KP Cieszyn	3 500	3 003	2 930	3 000	3 070	2 570	3 962	2 800
KM Cieszyn	2 718	3 000	3 100	4 000	3 151	3 200	2 670	2 670
KM Chorzów	17 584	25 385	25 385	23 045	23 058	22 058	20 303	23 071
KM Dąbrowa Górnicza	6 800	6 676	6 700	6 650	6 650	7 412	7 555	7 290
KP Gliwice	3 931	4 290	5 400	5 146	5 400	4 195	4 832	4 980
KM Gliwice	13 500	13 537	14 197	14 775	18 834	20 346	17 431	16 366
KP Głubczyce	3 232	3 592	3 781	2 735	2 765	2 870	3 087	3 100
KP Grodków	1 150	1 150	1 230	1 230	1 280	1 251	962	820
KP Katowice	36 292	40 054	42 231	42 534	43 418	43 791	36 283	32 988
KM Katowice	19 214	28 145	23 320	25 728	21 000	21 550	19 556	18 798
KP Kluczbork	1 716	1 525	1 612	1 700	1 890	2 102	2 420	2 350
KP Koźle	2 340	2 402	2 417	2 415	2 732	2 732	4 236	4 084
KP Lubliniec	2 720	3 324	3 250	3 235	3 190	3 230	3 330	2 800
KP Niemodlin	2 149	2 174	1 934	1 634	1 753	1 502	670	725
KP Nysa	2 796	3 700	3 000	3 250	3 300	4 605	5 665	4 720
KP Olesno	1 586	2 136	2 436	2 520	2 770	2 770	1 610	1 693
KP Opole	9 044	9 346	9 045	2 866	9 146	9 380	9 257	9 352
KM Opole	4 700	2 905	2 710	2 843	3 626	4 047	3 320	3 320
KP Prudnik	3 200	3 480	3 500	3 609	3 700	4 006	4 387	4 187
KP Pszczyna	6 904	7 007	6 700	6 800	7 000	7 623	10 245	10 198
KP Racibórz	3 377	3 452	5 238	4 961	5 243	4 679	5 861	5 800

KP Rybnik	19 039	19 462	22 260	22 882	23 357	25 687	24 935	19 933
KM Sosnowiec	15 430	15 813	15 813	16 240	17 000	17 200	17 720	17 650
KP Strzelce	7 141	6 931	6 824	6 874	6 770	6 400	7 300	6 900
KP Tarnowskie Góry	12 143	9 950	9 960	10 000	9 823	8 814	12 000	11 300
KM Zabrze	19 218	20 000	23 430	23 850	23 306	23 312	23 814	23 814
KP Zawiercie	4 330	3 495	4 219	5 190	2 058	5 373	5 825	5 632
KM Zawiercie	3 520	3 660	3 660	4 217	4 430	4 370	4 188	3 880
Ogółem:	291 967	319 341	320 398	321 961	324 201	330 604	337 367	321 367

⁶³ Na podstawie sprawozdań instruktora kolportażu KW PPR w Katowicach, AKW PZPR w Katowicach 1/VII/19.